

Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ* (haz. Mehmet Akkuş – Ali Yılmaz), İstanbul 2006, IV, 216; İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şâirleri*, İstanbul 1970, III, 1562-1563; Serap Aktaş, *Ahmed Sâfi Bey'in Sefînetü's-Sâfi Adlı Eserinde Bektaşîlik* (yüksek lisans tezi, 1999), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; Mustafa Karataş, *Ahmed Sâfi Bey'in Sefînetü's-Sâfi Adlı Eserinin VIII. Cildinin Neşri ve Ruh, Âlem-i Ervâh Açısından Değerlendirilmesi* (yüksek lisans tezi, 1999), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; Necdet Tosun, "Kültür Tarihimize Işık Tutan Mühim Bir Kaynak: Sefînetü's-Sâfi", *İLAM Araştırma Dergisi*, 1/2, İstanbul 1996, s. 177-190; Cemal Kurnaz – Mustafa Tatcı, "Ahmed Sâfi Bey'in Türk Dili ile İlgili Düşünceleri", *TDL*, sy. 583 (2000), s. 25-27.

NECDET TOSUN

AHMED SIDDİK

(أحمد صديق)

(1926-1991)

Endonezyalı âlim,
Nehdatü'l-ulemâ teşkilâtının
liderlerinden.

Kiai Hacı Ahmed Siddik, 24 Ocak 1926'da Batı Cava'nın Cember (Jember) şehrinde etkili bir ulemâ ailesi içinde doğdu. Babası Muhammed Siddik, Cember'deki geleneksel dinî eğitim kurumu olan Siddikyye Pesantreni'nin kurucusu idi. İlk dinî eğitimini babasının pesantreninde aldı. Dokuz yaşında iken babasının âniden ölümü üzerine, 1926'da kurulan Nehdatü'l-ulemâ'nın önde gelen liderlerinden olup 1937-1942 yılları arasında bu teşkilâtın genel başkanlığını yapan ağabeyi Mahfûz Siddik'in himayesinde yetişti. Daha sonra öğrenimini Combang'daki (Jombang) Tebuireng Pesantreni'nde sürdürdü, burada Nehdatü'l-ulemâ'nın kurucularından Hâşim Eş'arî'den ders okudu. Hâşim Eş'arî'nin oğlu Abdülvâhid Hâşim ile arkadaş oldu. Orta öğretim seviyesindeki resmî eğitiminin yanında daha çok özel gayretiyle kendini yetiştiren Ahmed Siddik'in meslek hayatında üç önemli faaliyeti dikkati çekmektedir: Endonezya Din İşleri Bakanlığı'nda üst düzey bürokrat olarak çalışması, siyasî faaliyetleri, ailesinin kurduğu pesantrendeki öğretim faaliyeti. Abdülvâhid Hâşim'in 1949-1952 yıllarına rastlayan Din İşleri Bakanlığı sırasında Ahmed Siddik onun sekreterliğini yaptı. Daha sonra bu bakanlığın Doğu Cava bölgesi Din İşleri başkanlığı görevine tayin edildi. Ayrıca Nehdatü'l-ulemâ'nın önce Doğu Cava bölgesi başkan yardımcılığına, ardından başkanlığına getirildi. 1977'den itibaren babasının kurduğu Cember'deki Siddikyye Pesantreni'nin başkanlığını yürüttü, bu okulun gelişmesine önemli katkılar sağladı.

Ahmed Siddik'in siyasetle ilgisi genç yaşlarda başladı. 1945'te Endonezya İslâm Gençlik Hareketi'nin Cember ve Besuki bölgeleri koordinatörü oldu; bağımsızlık hareketine destek vererek çeşitli faaliyetlerde bulundu. Abdülvâhid Hâşim'in sekreterliğini yaparken siyaset adamlarıyla yakın temaslar kurdu ve 1950'lerin başlarından itibaren aktif siyasî hayata katıldı. Nehdatü'l-ulemâ'nın bir parti olarak girdiği 1955 yılı genel seçimlerinde bu partiden milletvekili seçildi, 1955-1957 ve 1971-1979 yıllarında da iki dönem parlamento üyeliği yaptı. Nehdatü'l-ulemâ liderleri ve üyeleri arasında bilhassa siyasî alandaki entelektüel birikimiyle tanındı. Günlük politikayla ilgilenmek yerine daha çok ülkenin temel siyasî meselelerine ve millî stratejilere yoğunlaştı. Devlet Başkanı Ahmed Sukarno döneminin sonlarına doğru ve özellikle 1960'lı yılların başlarında ateşli bir komünizm aleyhtarı idi. 1965'teki komünistlerin başarısız darbe girişimi sonrasında Suharto yönetiminin Doğu Cava'da komünist parti üyelerine ve sempatanlarına karşı yürüttüğü sindirme faaliyetlerinde Ahmed Siddik'in komünizm aleyhtarı konuşmalarının büyük etkisinin olduğu ileri sürülmektedir.

Suharto liderliğindeki hükümet, Endonezya'nın devlet felsefesi olan Pancasila'yi (beş prensip: Tek tanrıcılık, âdil ve medenî insanlık, milliyetçilik, demokrasi, sosyal adalet) bütün sosyal ve dinî teşkilâtların benimsemesi gerektiğini 1983 yılı başında ilân ettiğinde Nehdatü'l-ulemâ'nın birçok üyesi buna karşı çıkarken Ahmed Siddik, Pancasila'ya olumlu yaklaştı ve Pancasila'nin Nehdatü'l-ulemâ tarafından kabul edilmesinde önemli rol oynadı. Aynı yıl Doğu Cava'nın Situbondo şehrinde Nehdatü'l-ulemâ âlimlerince düzenlenen "Situbondo Munas" adlı millî istişare toplantısında yaptığı konuşmalarda kıdemli bir âlim olarak Pancasila'nin İslâm hukukuyla çelişmediğini ifade etti. Bu görüşün kabul

Ahmed Siddik

edilmesinde dine aykırılık bulunmadığını savunurken özellikle Hz. Peygamber'in gayri müslimlere karşı tutumunu ve çok dinli siyasî bir toplum oluşturmaya meşruiyet kazandıran Medine vesikasını delil gösterdi. Buna göre Pancasila çok kültürlü Endonezya toplumu için nihaî bir tercih olmalı, bu prensipler siyasal gerekçelerden değil dinî sebeplerden dolayı kabul edilmelidir. Pancasila'nın benimsenmesi sürecinde teşkilât üyeleri arasında şiddetli tartışmalar yapıldı. Ancak Ahmed Siddik'in çabaları sayesinde o dönemde Nehdatü'l-ulemâ'nın dört büyük âlimi sayılan KH (Kiai Hacı) Esad Şemsülârifin, KH Mahrus Ali, KH Ali Maksun ve KH Maşkur'un da desteklemesi üzerine Nehdatü'l-ulemâ Pancasila'yı teşkilâtın fikrî temeli olarak benimsediğini ilân etti. Situbondo toplantısında alınan diğer kararlar arasında Nehdatü'l-ulemâ'nın 1926 tarihli kuruluş tüzüğünde yer alan dinî ve sosyal içerikli bir teşkilâta dönmesi, siyasî faaliyetlerden tamamen çekilmesi hususu da vardı. Ahmed Siddik'in bu toplantıdaki konuşmaları ve siyasî uzlaşma çağrıları hükümetle siyasî çevrelerden de büyük destek gördü.

Aralık 1984'te yine Situbondo'da düzenlenen XXVII. Nehdatü'l-ulemâ Kongresi'nde Ahmed Siddik teşkilâtın yasama biriminin genel başkanlığına, Abdurrahman Vahid yürütme biriminin başkanlığına seçildi. Ahmed Siddik, Nehdatü'l-ulemâ'daki bu görevini ölümüne kadar sürdürdü. Pancasila'nın kabul edilmesi ve Nehdatü'l-ulemâ'nın siyasetten uzak durarak dinî, hayrî, içtimâî işlerle uğraşması yönünde alınmış olan önceki kararlar teyit edildi. Böylece Ahmed Siddik'in çabalarıyla XXVII. Nehdatü'l-ulemâ Kongresi teşkilâtın tarihî gelişiminde yeni bir dönem teşkil etti. Teşkilât toplumsal kalkınmaya yönelik geniş programlar ve faaliyetler yürütmeye başladı, teşkilât içinde kültürel ve entelektüel birikime sahip kadrolar ön plana çıktı. 1989'da Yogyakarta'da düzenlenen, açılışına devlet başkanı Suharto'nun da katıldığı XXVIII. Nehdatü'l-ulemâ Kongresi'nde Ahmed Siddik ve Abdurrahman Vahid tekrar seçildiler. Ahmed Siddik 23 Ocak 1991 tarihinde Surabaya'da vefat etti, vasiyeti uyarınca tasavvufa önem veren birçok Cavali kiainin makamının bulunduğu Kediri'deki Dukuh Tambak Mezarlığı'na defnedildi.

Uzlaşmacı bir kişiliğe sahip olan Ahmed Siddik, geleneksel dinî eğitimle yetişen eski nesille bu eğitimin yanı sıra düzenli modern eğitim de alan yeni nesil Nehdatü'l-

ulemâ mensupları arasında köprü vazifesi görmüştür. Onun liderliği döneminde teşkilât diğer dinî gruplara kardeşlik duygularıyla yaklaşmış, özellikle aralarında dinî anlayış farklılıkları bulunan Muhammediyye ile yakın ilişkiler kurmuştur. Ahmed Siddîk'in dinî ve fikrî gelişiminde ağabeyi Mahfûz Siddîk, Nehdatü'l-ulemâ'nın kurucularından KH Hâşim Eş'arî ve oğlu KH Vâhid Hâşim, Pasuruanlı âlim KH Abdülhamîd gibi geleneksel din âlimlerinin etkisi vardır. Siyasî tavırlarında ise uzlaştırıcı özellikleriyle tanınan Endonezya'nın ilk devlet başkanı Sukarno ile Muhammed Hatta ve Sutan Şahrîr gibi devlet adamlarının etkilerinin olduğu belirtilir.

Ahmed Siddîk, geleneksel İslâm düşüncesindeki "vasat / tavassut, itidal, tevâzün" gibi kavramları kullanarak meslek hayatında ılımlılık, orta yol, dengeli olma, sakinlik ve ağırbaşlılık prensiplerini ön plana çıkarmış, İslâm'ın uzlaşmacı ve hoşgörülü yapısının temel dinamikleri kabul ettiği bu prensipleri daha çok yöneticilerle karşı karşıya geldiğinde bir müslümanın takip etmesi gereken ilkeler olarak görmüştür. Ona göre bu prensipler kişiye insanlığın çeşitliliğinin kabulünü, başkalarına saygıyı ve onları anlamaya çalışmayı öğretmekte; siyaset alanında devletin muhafazasını, Allah'ın emirlerine açıkça aykırı hareket etmedikçe mevcut devlet başkanına saygıyı ve hükümetlerin yaptıkları yanlışların uygun yolla düzeltilmesini öngörmektedir. Diğer taraftan müslüman toplumun mânevî ve dinî hayatını tehlikeye sokabilecek fikir ve hareketlere karşı her zaman uyanık olunmasını tavsiye etmiştir. Bu görüşlerin en etkili biçimi, onun 1980 yılında Nehdatü'l-ulemâ'nın hareket çizgisi olarak sunduğu *Khitthah Nahdliyah* adlı eserinde yer almıştır.

Eserleri. 1. *Disekitar Soal Idjtihad dan Taqlid* (Jakarta 1950). Ahmed Siddîk'in dinî konulardaki görüşleriyle ictihad ve taklit gibi kavramlar üzerine yaptığı açıklamaları ihtiva eder. 2. *Pedomana Perpikir NU* (Jakarta 1969). Nehdatü'l-ulemâ teşkilâtının yapısı ve hedefleriyle ilgili ilk eseridir. 3. *Khitthah Nahdliyah* (Bangil 1980). Müellifin temel görüşlerini ortaya koyan en önemli eseridir. İlk defa 1979 yılında basılan eserin çeşitli konferans ve konuşmalarından derlenmiştir. Hacminin küçüklüğüne rağmen Nehdatü'l-ulemâ kadroları içerisinde bir reform hareketi geliştirmek için rehber kabul edilmiştir. Eserde siyaset dışı dinî bir cemiyet olarak Nehdatü'l-ulemâ'nın misyonu ve 1926 tarihli kuruluş tüzüğüne dönüşü

ele alınmıştır. 4. *Pemulihan Khitthah Nahdlatul Ulama* (Jakarta 1983). Bir önceki eserle benzer konuları içerir. 5. *Islam, Pancasila dan Ukhuwah Islamiyah* (Jakarta 1985). İslâmiyet ile Pancasila'nın çatışmadığı yönündeki görüşlerini ve İslâm kardeşliğini konu alan yazılarından oluşur. 6. *Zikrû'l-ğâfilîn*. Yazarın tasavvufa dair görüşlerini içeren küçük bir risâlesidir. Ahmed Siddîk'in teşkilâtın Ehl-i sünnet çizgisini ele alan *Arah Perjuangan NU dan Ahlu Sunnah wal Jamaah* adlı bir kitabı daha vardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ahmad Siddiq, *Khitthah Nahdliyah*, Bangil 1980; Hairus Salim HS – Ridwan Fakla AS, "KH Achmad Siddiq: Pemikiran Keagamaan dan Kenegaraan", *Biografi 5 Rais Amm Nahdlatul Ulama* (ed. H. Abdussami – R. Fakla AS), Yogyakarta 1995, s. 141-178; G. Barton, "Islam, Pancasila and the Middle Path of Tawassuth: The Thought of Achmad Siddiq", *Nahdlatul Ulama: Traditional Islam and Modernity in Indonesia* (ed. G. Barton – G. Fealy), Clayton 1996, s. 119-128; M. van Bruinessen, "Traditions for the Future: The Construction of Traditionalist Discourse within NU", a.e., s. 163-189; a.mf., "The 28th Congress of the Nahdlatul Ulama: Power Struggle and Social Concerns", *Archipel*, sy. 41, Paris 1991, s. 185-200; *Menghidupkan Ruh Pemikiran K. H. Achmad Siddiq* (ed. Munawar Fuad Noeh – Matsuki HS), Jakarta 1999; "Siddiq, K. H. Achmad", *Ensiklopedi Islam*, Jakarta 1999, IV, 269-271; G. Fealy, "Ahmad Siddiq", *The Encyclopaedia of Islam Three*, Leiden 2007, fas. 1, s. 75-76.

İSMAİL HAKKI GÖKSOY

AHMED SIRRI BABA

(1895-1963)

Bektaşî tarikatının Mısır'daki son şeyhi.

Arnavutluk'un Leskovik şehrine bağlı Glina köyünde doğdu. Babası, Çoçoli Efendi'nin oğlu Şâhin Efendi'dir. İlk öğrenimini köyünde yaptı. On yedi yaşında babasının rızasıyla Bektaşî tarikatına intisap etti. Leskovik Bektaşî Tekkesi'nin şeyhi Süleyman Baba'nın yanında bir yıl kaldıktan sonra Yunanlılar'ın Leskovik'i ele geçirip civardaki şehirlere saldırmaları üzerine Şeyh Süleyman Baba ve diğer dervişlerle birlikte Yanya'ya göç etti. Burada da kısa bir süre kaldı; ardından Priştine Bektaşî Tekkesi şeyhi Şâban Baba'ya hitaben yazılmış bir mektupla birlikte Priştine'ye gitti ve kendisinden el aldı. 1913'te Yunanlılar bu bölgeyi de ele geçirinçe Şâban Baba ile birlikte İtalya'ya gidip dört ay kadar Salsomaggiore kasabasında kaldı. Daha sonra Kahire'ye geçerek Kaygusuz Sultan Bektaşî Tekkesi'ne yerleşti ve tekkenin

şeyhi Mehmed Lutfi Baba'ya intisap etti. Ardından şeyhinin izniyle Anadolu'ya gidip Hacı Bektaş-ı Veli'nin türbesini ziyaret etti. Anadolu'da bulunduğu iki yıl boyunca tarikat büyüklüğünün meclislerine katıldı. 1922'de Tarsus'a gitti. Tarsus Bektaşî Tekkesi'nin şeyhi Sâdık Baba vefat edince Mehmed Lutfi Baba'dan aldığı icâzetle burada şeyhlik makamına geçti. Kaygusuz Sultan Bektaşî Tekkesi şeyhi Mehmed Lutfi Baba'nın kendisine bir mektup yazarak artık iyice yaşlandığını ve Mısır'a gelip tekkenin bazı işlerini üstlenmesini istediğini bildirmesi üzerine Kahire'ye döndü. 1925'te hastalandı. Doktorların hava değişimi tavsiye etmeleri üzerine Arnavutluk'a gitti. Altı ay sonra Bağdat, Kerbelâ ve Necef'i ziyaret edip tekrar Mısır'a döndü. Ancak nükseden sağlık sorunları yüzünden Selânik'e gitti. Bu sırada Selânik yakınlarında bulunan Katerina Bektaşî Tekkesi'nin şeyhi Câfer Baba vefat edip şeyhlik makamı boş kaldığından bu tekeye şeyh tayin edildi. Sağlığı düzeline kadar yaklaşık iki yıl burada kaldı ve Şeyh Mehmed Lutfi Baba'nın davetine uyarak Mısır'a döndü.

Türkiye'de tarikatların yasaklanmasından sonra Bektaşî tarikatının merkezi haline dönüşen Arnavutluk'ta Sâlih Niyazi Dede Baba 1942'de İtalyanlar tarafından öldürülmüş, ardından halifesi Abbas Hilmi Baba da vefat edince tarikat şeyhsiz kalmıştı. Bu süreçte Bektaşîlik içerisinde yaşanan ayrışma ve bunun neticesinde ortaya çıkan problemlere çözüm bulmak amacıyla, 30 Ocak 1949'da Kahire'de Kaygusuz Sultan Tekkesi'nde Bektaşî tarikatı temsilcilerinin katılımıyla Arnavutluk'ta yaşanan olayların değerlendirildiği bir toplantı yapıldı. Bu toplantıda Arnavutluk'taki komünist rejimin tayin ettiği bir kişinin Bektaşîliği temsil edemeyeceğine ve dedebabalık makamı için en uygun adayın Ahmed Sırrı Baba olduğuna karar verildi. Bu gelişmenin ardından Kaygusuz Sultan Tekkesi bütün dünyadaki Bektaşîliğin merkezi durumuna geldi ve Ahmed Sırrı Baba bu seçim sonrasında dünya Bektaşîleri'nin lideri unvanını aldı. Ahmed Sırrı Baba, 1950'de seçimleri kazanan Demokrat Parti'nin daveti üzerine Türkiye'ye gitti. Bu sırada böbrek rahatsızlığı yüzünden bir süre İstanbul'da tedavi gördü. Yalova'da Cumhurbaşkanı Celâl Bayar ile görüştü. 4 Ekim 1952'de İstanbul'da Merdivenköy'de bir dostunun evinde Bektaşî âyini icra ettikleri gerekçesiyle yaklaşık otuz kişiyle birlikte